

Невже ми приїхали
в цей покинутий Богом закуток,
щоби відкопати старі історії?
Їм краще було дати спокій,
як померлим.

Крістоф Рансмаєр, Мартін Поллак

МИСЛИВЕЦЬ НА ВОВКІВ

МИСЛИВЕЦЬ НА ВОВКІВ

Крістоф Рансмаєр, Мартін Поллак

ISBN 978-617-614-427-4

9 786176 144274

Bibliothek der deutschsprachigen Literatur
Бібліотека німецькомовної літератури

Меридіан серця
Meridian des Herzens

Christoph Ransmayr,
Martin Pollack

DER WOLFSJÄGER

DREI POLNISCHE DUETTE

INS UKRAINISCHE ÜBERSETZT VON LIUBA-PARASKEWIJA STRYNADIUK

Крістоф Рансмаєр,
Мартін Поллак

МИСЛИВЕЦЬ НА ВОВКІВ

ТРИ ПОЛЬСЬКІ ДУЕТИ

ПЕРЕКЛАД ІЗ НІМЕЦЬКОЇ ЛЮБИ-ПАРАСКЕВІЇ СТРИНАДЮК

УДК 82-4
Р 22

Рансмаєр Крістоф, Поллак Мартін

Мисливець на вовків. Три польські дуети / Крістоф Рансмаєр, Мартін Поллак ; пер. із нім. Люби-Параскевії Стринадюк. – Чернівці : Книги – XXI, 2023. – 96 с.

ISBN 978-617-614-427-4

Два автори, одна розповідь: Крістоф Рансмаєр і Мартін Поллак у трьох історіях із Польщі демонструють особливу манеру оповіді: дуєт.

Мисливець, який докоряє своєму Господу, що створив вовка; страчений герой і святий, який виявляється невинним дидаком, і нащадок, який має здолати апокаліптичну історію свого народу: на тлі польської сучасної історії Крістоф Рансмаєр і Мартін Поллак розповідають разом про драму людини.

Переклад здійснено в Перекладацькому домі Лоорен, Übersetzerhaus Looren.

[loxrən] Übersetzerhaus Looren
Collège de traducteurs Looren
Translation House Looren

Перекладено за виданням:

Christoph Ransmayr, Martin Pollack, Der Wolfsjäger. Drei polnische Duette. S. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main, 2011.

Усі права застережено. Відтворювати будь-яку частину цього видання в будь-якій формі та в будь-який спосіб, зокрема електронно, без письмової згоди правовласників заборонено.

Originally published as “Der Wolfsjäger” by Christoph Ransmayr and Martin Pollack
Copyright © S. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main 2011.

ISBN 978-617-614-427-4

© Книги – XXI, 2023, видання українською мовою
© Люба-Параскевія Стринадюк, 2023, переклад
© Анна Стюпіна, 2023, обкладинка

Зміст

I. Мисливець на вовків

Вистежування хижого звіра в польських Карпатах

7

II. Святий

Слідство проти героїзму

41

III. Спадкоємець

Між гетто й землею обітованою

75

I Мисливець на вовків

Вистежування хижого звіра в польських Карпатах

Якою закривавленою була отара!.. Десятки овець купчилися у відгородженій частині багнистого двору, збившись до купи в такім страху, що з першого разу не можна було відрізнити поранених овець від непоранених. Господиня, квітчастий халат якої був також заплямлений кров'ю, тягла барана із середини скупченої отари. Після короткого панічного опору він під руками жінки впав у дивну апатію: його правий бік був роздертий, великий червоний шматок шкіри із шерстю звисав до землі, як промокле лахміття, грудна клітка та м'язові волокна оголилися. Ще семеро овець з отари мали схожі важкі ушкодження – прокушені суглоби, роздерті вуха, глибокі рани.

«Якби Анджей посеред ночі не побіг на пасовище зі смолоскипом (страховинне виття собаки

нараз пробудило зі сну ціле подвір'я), то зараз у траві лежали б самі лише трупи», – мовила господиня. Палаючий смолоскип й Анджеїв крик відігнали вовків. Хижаки zostалися коло трьох смертельно пораних овець. Собаку вони також загризли: той лежав тепер надворі під деревами коло стятих овець. Бідний Бартек. Собаки, сторожі отари, не раз ставали першими жертвами клятих вовків. Минулої осені й зими лише в одній околиці Тісни вони загризли більше, ніж п'ятдесят собак, які намагалися оборонити свої отари.

Вовки. Ми зрештою лише спитали дорогу до Мучного. Одразу за лісовим поселенням Ступосяни туди мала розгалужуватися вузька дорога. Вовки! Ми не висліджували хижих звірів, а шукали слідів людей. Тут, у горах Бещадах, малонаселеному регіоні, прикордонному з Україною, на крайньому південному сході Польщі, лежали зарослі рештки зруйнованих сіл і хутірців. Висока трава та вільхові чагарники ховали в заростях занедбані кладовища й фундаменти спалених ущент церков. Сади, поля, пасовища запустили, здичавіли, а господарчі ліси – знову

перетворилися на праліси. У цих звільнених від людини горах, відрогах лісистих Карпат, тріумфувала тепер багатоманітна дика природа з рисями, лісовими котами, бурими ведмедями, лосями, беркутами, яструбами й зубрами. Зграї карпатських вовків невтомно прочісували покинуту місцевість. Ми були тут, щоби промандрувати цим безлюддям, ми хотіли, принаймні в нашій уяві, прорубати ще раз просіки в лісі, заново збудувати села й відродити з попелу дерев'яні церкви з барвистими іконостасами та дзвіницями, посвяченими немилостивому Богу.

У нашому путівнику всі ці церкви, усі ці села були ще позначені, однак із поміткою *зниклі*.

Церква у Хревті, *зникла*.

Церква у Ступосянах, *зникла*.

Церква у Волосатому, *зникла*.

Лісові поселення – Студене, Суковате, Поташня, Щербанувка, Телешніца Сянна, Творильне, Тискова – усі *зниклі*. Скільки часу мине, поки вслід за рештками фундаментів і всім позostalим прахом, старі назви місцевостей та урочищ також забудуться, зітруться із мап, зникнуть?

Господиня, яка хотіла попровадити нас на пасовище, щоби показати нам роздерті трупи овець, не знала жодної назви місцевості нашої запланованої мандрівки. Але вона знала, що люди, які тут колись жили, були українцями. Лемки й бойки, лісоруби та дрібні селяни, як вона і її чоловік, люди, однак, із чужинськими піснями і своєрідними традиціями, яких ледве можна було відрізнити від православних росіян.

Навіть у наших польських путівниках містилася історія про їхнє зникнення: лемків і бойків, українських народностей, які впродовж сторіч жили в Карпатах. Раптом після останньої війни з її зміщенням кордонів, із переселеннями, депортаціями, запеклими партизанськими боями та винищенням євреїв, їм уже не стало місця на своїй батьківщині. Адже в Бескидах і горах Бещадах Друга світова війна тривала довго, набагато довше, ніж на більшості бойових територіях Європи: військові підрозділи української підпільної армії воювали тут ще три роки після перемоги союзників, наскільки непримиренно, настільки

й намарно ведучи боротьбу проти могутнього ворога, комуністичної Польщі. Їхня мета – незалежна Україна – залишатиметься, однак, іще десятиліттями утопією. Як і в кожних воєнних битвах, цивільне населення і цього разу зазнало трагічної поразки. Коли в березні 1947 року польський віцеміністр оборони й герой громадянської війни в Іспанії потрапив у засідку українських партизанів і був застрелений, комуністичне керівництво країни вирішило помститися – усіх приналежних до української громади, без винятку, переселити з їхніх гірських сіл на захід і північ Польщі. Звідти саме вигнали німецьких мешканців.

Цілі села з українським населенням, які здебільшого ніяк не були причетними до партизанської боротьби, узяли в облогу й упродовж кількох годин очистили. До літа 1947 року 140 тисяч населення південних регіонів депортували, а покинуті села – зрівняли із землею. Назва *оперативної групи «Вісла»* стала прихованою назвою етнічної чистки: акція «Вісла».

Ми вирушили до Мучного, орієнтуючись по старій мапі, на якій лемківські й бойківські села виднілися іще з усіма своїми церковцями, млинами, лісовими залізницями й роздоріжжями, однак мапа скеровувала нас, очевидно, на зниклу вулицю, тож ми потрапили на польову дорогу й за мить опинилися в болоті перед тією садибою, яку минулої ночі сплюндрували вовки.

Чи зрештою ті, у Варшаві, та й ті, у Пшемислі, запитала господиня, відмиваючи тимчасом біля колодязя на подвір'ї руки від крові, чи ті можновладці, та й чи ми самі уявляли, як це – жити з вовками? Цей постійний страх за худобу, страх за дітей, які годинами пішки долають шлях до школи. Два місяці тому найкращий сторожовий пес стік кров'ю у вовчій пастці одного бракон'єра. А тепер і другий пес, найкращий сторож, а з ним половина отари овець були роздерті вовками. А влада думала зарадити цій нескінченній біді кількома сміховинними дозволами на відстріл вовків. За кожен постріл мисливці мусили просити-молити! Звісно, один чи другий мисливець вдавався під час цього

до заборонених капканів чи пасток. Але й від цього ліси не ставали безпечнішими. Тридцять п'ять застрелених за рік вовків – цього було замало. Геть замало.

Чи вовків у Бещадах коли-небудь лічили? Хто б мав цих бестій іще й лічити? Вони сьогодні – тут, завтра – там, вони були повсюди – у лісах Польщі, а також України та Словаччини, вони не знали кордонів. Але їх мали бути сотні, понад сотні. Добре, що були не лише спаралізовані органи влади й нетямущі захисники тварин, але ще й що був такий чоловік, як Радек Шимчук. Два роки тому він перебрався в їхню місцевість відстрілювати вовків. Радекова хатина стояла неподалік старого гірського перевалу Буковська на кордоні з Україною, однак його можна було зустріти скрізь у Бещадах. Він ніпав повсюди, як вовки, завжди йшов їхнім слідом.

Коли ми прощалися, то зачули, як лаявся чоловік: він намагався багнистою дорогою проштовхати вгору до подвір'я важко навантажений ручний візок. Роздерті вівці змішалися на візку в безформний закривавлений жмут хутра. Згори лежала

велика, в чорно-коричневих плямах, собака. Трое дітей, найбільше з яких заледве сягало чоловікові до стегна, марно силкувалися протрутити вперед шпиці коліс. Хоча висока трава на далеких безлісних гірських кряжах цього осіннього ранку була густо вкрита інеем, а вибоїни на нашій дорозі – тонким шаром льоду, діти надворі ходили босоніж.

Господар не хотів нам потиснути руку – він був занадто брудний для цього. Однак попросив – коли ми зустрінемо пана Шимчука, убивцю вовків, щоби ми привітали його й передали, що у Стасюків є для нього робота.

Ми дісталися нашого помешкання в долині біля Мучного (друзі з Варшави порекомендували нам житло) цього жовтневого дня вже потемки. Ми зупинялися дорогою і годинами мандрували гірськими хребтами. Бачили ген далі протягну горбисту місцевість у кольорах пори року, однак спостерегли при цьому лише одного беркута. Іноді нам здавалося, що вдалині видніються руїни

воєнізованого поселення, назва якого не була позначена в нас на мапі, однак знаходили лише скелясті стрімчаки, що стирчали із сухої трави. Тонкий стовп диму й далекий гавкіт собак залишалися єдиними ознаками людського поселення.

Знадобилося чимало часу, поки на місці, куди ми дісталися на нічліг, засвітилося. Ми стояли перед одноповерховим будинком, змайстрованим із сирих необроблених балок, який, згідно із зображеннями одного туристичного путівника, що ми привезли його з Варшави, був оточений ансамблем невеликих рублених будиночків, яких у темряві не було видно. Молода темноволоса жінка, вікомдесь за двадцять, *розпорядниця будинку*, запросила нас спочатку в невеличкий робочий кабінет, у якому препарована голова лося із розлогими рогами наводила жах. Розпорядниця чекала нас раніше. Її батьки поїхали до Пшемисля і повернуться не раніше, ніж завтра в полудень. Приготувати теплу вечерю вона вже не може – плита охолола.

Холодною була також наша хата й вода для вмивання. Цього вечора ми виявилися тут єдиними гостями.

Кінґа, найстарша дочка відсутніх господарів нашого пансіонату з рубленими будиночками, любила вовків. Вона розповідала нам наступного ранку за сніданком у головному будинку, що її батько пропонує тут гостям *вовчі походи*, щоби познайомити їх ближче із цими чудовими боязкими тваринами. Учасники таких екскурсій, якщо трохи поталанить, можуть побачити у снігу сліди рисей, диких котів і вовків, почути виття вовчої зграї, тривожний захопливий спів. Чому все ж звідусюди люди їхали в Бещади? Адже ж не через кілька обвуглених ґонт і розкришених стін. Її батько назвав кожен будиночок пансіонату на честь місцевих тварин. Через них і приїжджали люди.

Те, що вовкові постійно приписували кроваві розправи з отарами овець, імовірно, було пов'язано радше зі страшними історіями про нього, ніж зі справжнім життям цього відлюдькуватого хижака. Можливо, на такі криваві фантазії надихало також

відшкодування збитків, які сплачувала держава, якщо вовк роздирав вівцю. Але найжорстокішими мисливцями тут були здичавілі пси. У Кальніці кілька років тому один зухвалий брехун навіть запевняв, буцімто ціла вовча зграя гналася за ним уночі, і він, мовляв, завдячує своїм життям лише одному водієві, що проїжджав повз. А згодом виявилось, що він просто вигадав ту історію.

Без сумніву, Кінґа також знала пана Шимчука. *Так званого* мисливця на вовків. Він носив на шії золотий ланцюг, якого важко було не зауважити, і показував улітку свої плечі в татуюваннях. Казали, він був сином комуністичного функціонера з Варшави, який у час нового капіталізму став мільйонером. Цей Шимчук називав себе мисливцем на вовків, їздив національним парком у позашляховику з кондиціонером (певно, подарунок багатого батечка), щоразу в пошуку заможних туристок, які охоче фотографували його в шапці з вовчого хутра. Кінґа не розуміла, чому цьому Шимчукові надавали більшість відстрілів із річної квоти, згідно з якою контролювали кількість бещадських вовків. Вона

не розуміла й того, як можна було такого варшавського нахабу призначити сюди на державну посаду лісника.

На наш день у горах Кінґа побажала нам несподіваних зустрічей із найкращими дикими звірами, що були зображені в туристичному путівнику пансіонату, найгарнішої погоди, і пообіцяла нам на вечір миску свіжих струмкових форелей. Про лемків і бойків, про євреїв, які також жили у зниклих селах, за сніданком мови не було.

Цього ранку після двогодинної їзди в пішому темпі по глибоких вибоїнах і ще глибших западинах, які утворилися на дорозі від злив, стало зрозуміло, що ми недооцінили відстань до Волосатого. Волосате, старе бойківське село з колись ста сорока хатами й більше ніж вісьмомастами душами населення, після війни не зникло, а зменшилося, власне, до розміру хутора із заледве п'ятдесятьма жителями. Село розкинулося коло підніжжя гори Тарниці, найвищої вершини в західних Бещадах. До раннього

полудня (це був план від учора) ми хотіли бути на вершині, пласкій заокругленій найвищій частині гори, 1 346 метрів над рівнем моря. Наш путівник обіцяв найвеличнішу панораму польських Карпат. Однак зараз у нашій чотириколісній «Ладі Ниві» ми насилу долали вибоїни, такі глибокі, що один турботливий дорожник для застереження повстромляв у діри букові гілки, завдовжки як рука. Після невдалого маневру вбік, пропускаючи автомобіль, від сильного удару об переднє праве колесо шина раптом спустилася. Ми зупинилися на одноколісній дорозі в яру. Світлий обрідлий ліс був таким тихим, що чулося лише потріскування металу.

Ми саме збиралися проклинати варшавського автоорендаря, який відмовився забезпечити наш позашляховик запасним колесом, як із кінця яру до нас почав наближатися вершник. Він сидів на одному з тих малих гуцульських коней, які впродовж століть служать мешканцям Карпат верховими та в'ючними тваринами. Поперек сідла лежала бензопила. Ми зняли її із сідла, коли він перед нашою «Ладією» злізав із коня. Чоловік був малий,

худорлявий, його обличчя – випалене сонцем, волосся – до пліч, із сивими пасмами. Валянки по коліна були вкриті зашкарублюю глиною, рукави стьобаної ватної куртки – підсукані аж до ліктів. Вершнику мало бути вже за сімдесят. Він усміхався.

«Слава Ісусу Христу!»

Привітання було українське. Коли він подав нам руку, ми побачили великий шрам – від великого пальця через усе передпліччя. Не прив'язуючи коня, чоловік схилився над спущеною шиною і великим пальцем провів по вм'ятині на ободі колеса, у якому було спущене повітря.

Звідки ми? З якої країни? Як двоє чужинців могли надуматися поїхати цією лісовою дорогою?

Ми показали йому нашу мапу. Вершник читав напівголосно, мало не врочисто, назви сіл, яких понад половину століття вже не існувало. Невже ми приїхали в цей покинутий Богом закуток, що би відкопати старі історії? Їм краще було дати спокій, як померлим.

Куди ми сьогодні ще хотіли? На Тарницю? Це нам треба було, мабуть, перенести на інший день.

Він може нам запропонувати допомогти з ремонтом, до його хати недалеко, однак це забере якийсь час. Наше авто ми могли спокійно залишити тут, на цю дорогу вже давно ніхто не прибивався. Він чи не єдиний, хто нею послуговувався.

Дорога до хати нашого помічника Василя, проорана глибокими проїжджими смугами та довгими серпантинами, вела через стрімкі косогири, укриті мішаним лісом, і займала майже годину. Пошкоджену шину разом із бензопилою ми прикріпили мотузкою до сидла. Василь вів коня із його незвичним вантажем, ми мовчки плелися позаду. Дісталися хати, несподівано великого рубленого будинку на межі лісів, покритого ґонтою, геть мокрі від поту, і почали мерзнути на вітрі, що кружляв над лисою, порослою травою вершиною гори, де паслися десятки овець. Простір довкола хати здавався чи то музеєм, чи місцем для брукху. Обіч іржавих, уже запалих у землю частин машини, побіля казанів, діжок від палива, драбинчастого воза та двох рогових саний стояла невелика російська вантажівка, пофарбована в оливковий колір. Вона тягне вгору те, що

для кобили заважке, сказав Василь. Біля хліва, двері якого стояли нароствір, ми побачили довгий ряд вуликів, пофарбованих у різні кольори, позаду – чорні плодові дерева. Над покривленою вітром дерев'яною огорожею здіймалися вершечки салатних рослин, які вибуяли аж по стегна. Уся любов тут, здавалося, була віддана одному квітникові. Обгороджені надійною лозовою лісою від небезпеки бути обгризеними тваринами, цвіли жоржини, люпини, айстри, аконіти й календули. Посеред барвистої краси здіймалася кам'яна придорожня капличка із хрестом із трьома поперечинами – двома поперечками у верхній частині хреста й навскісною в нижній. Такі хрести ставили лемки й бойки на куполи всіх їхніх церков і каплиць.

Попелясто-сірий муміфікований вовчий череп ми зауважили лише після того, як Василь прикотив шину до верстата в гаражі й пішов попереду нас до хати поставити воду на чай. Череп був прибитий цвяхами до ветхих балок під навісом відкритої веранди. Шерсть була роз'їдена міллю, на місці очей зяяли чорні діри, з напівроззявленої пащі

із жовтуватими іклами звисали клапті павутиння. Коли ми зайшли до хати, Василь саме діставав спеціальними щипцями жарини для самовара з великої мурованої печі. Перш ніж наші очі при звичаїлися до напівтемряви, ми побачили світляну кістково-білу піраміду зі скелетних вовчих черепів в отворі відкритого каміна. Хутра вовків лежали довкола масивного стола на дощатій підлозі, хутра вовків – на стіні, хутра вовків – над скринєю, кріслом. На розпростертому поверх ліжка хутрі спали двоє котів.

Василь Борсук, єдиний житель цього будинку на межі лісу, був би вдячний Усемогутньому до останнього свого подиху, якби він ніколи не створював вовка. Вовк був виплодом зла, безжальний, пожадливий, ненажерливий, жорстокий, він затемнював лик землі. Людина взяла з нього приклад – і також стала злою.

Коли Василь простирав вовчу шкуру вовка над своїм ліжком, грів об неї холодні ноги чи прибивав

її цвяхами до стіни, коли виварював вовчі черепа й укладав їх один на один у своєму холодному каміні, маючи владу в будь-який момент знищити їх у полум'ї, це все ставало підтвердженням і знаком того, що ця тварюка, а разом із нею зло, не були непереможні.

Чи знав наш господар мисливця на вовків із гірського перевалу Буковська? Шимчука? Цього бачія? Він нічого не тямив у вовках.

Ми сиділи тимчасом перед оповитими парочкою склянками із чаєм. Василь почастував нас також овечим сиром і вудженою овечою ковбасою.

Цей Шимчук організовував зі своїми помічниками облавні полювання на вовка, бо сам не годен був із ним упоратися. Вони натягували зі строкатого шмаття підвісні шнури по всіх лісових ділянках, аби загнати вовчу зграю в куток, де на них уже вичікував стрілець зі стволом. Вони гадали, що вовки побояться пробігти попід клаптями шмаття, що розвівалося на вітрі. Нісенітниця! Вовк нічого не боявся. Хіба вогню, але напевне не гірлянд із клаптів ганчір'я. До того ж можна було

його стріти, як зустрічаються зі своїм Творцем і смертю, лише наодинці.

А ці трофеї тут, ці шкури – він їх усі здобув у горах Бещадах?

Це не були трофеї, це не була здобич, це були знаки. Знаки того, що світ із кожним убитим вовком ставав світлішим.

Однак чи його відстріли вовків не були пов'язані із квотами? У Польщі вовк усе ж охоронявся, а в національному парку діяла абсолютна заборона на полювання.

А чи дотримувався вовк закону, коли у своїм кровожерливим шаленстві кидався в отару овець? Хто в боротьбі проти зла дотримувався закону, той програвав: тут, у горах, а чи у глибинах душі. Боротьбу потрібно було вести всіма засобами.

Також забороненими засобами? Металевими капканами, дротяними пастками, отруйними приладами?

Усім, що слугувало покращенню світу.

Коли ми запитали мисливця про його арсенал, він нагадав нам про несправний автомобіль

у долині. Чи хочемо ми сьогодні назад у Мучне, чи тут заночуємо?

Ні, під час ремонту він не потребував нашої помочі, наш обід колеса – не перший, який йому доводилося вправляти. Коли ми вийшли надвір, він показав на муміфікований череп на балках веранди. На його пасовища, на його присадиби й царинки не наважувався іще жоден вовк. Один із котів лежав загризеним у великодній понеділок під яблунями, однак то була лисиця.

У гаражі, у центрі заповненому інструментами і приладдям, ми дивувалися, з якою силою цей малий, майже тендітний старий чоловік, важким молотком і пласким сталевим брусом вибирав шину з обода. Стоячи навколішки на колесі, він легко та вправно рухав металом під важкими ударами, майже як різьбяр своїм різцем. Він підняв обід колеса на просочений мастилом верстат і заходився обробляти вм'ятину навперемін то металевим брусом слюсарного молотка, то його дерев'яною ручкою, наче зненацька нападав на ворогів.

У боротьбі проти вовка брутальною жорстокістю нічого не можна було досягти. Найсмертельнішою зброєю мисливця досі залишалася його голова. Мисливець мав знати хитрощі, звички, пожадливість, так, думки вовка, як безодні власної душі, якщо хотів у полювати хижака. Він, Василь, не давав себе ввести в оману при висліджуванні зграї вовків, яка залишала у снігу один-єдиний слід, деформований відбитками лап кожного звіра, що біг услід. Він знав території всіх вовчих зграй у Бещадах, обводив на мапі зміщення кордонів і тріумфував, коли вовки, хоч це траплялося зрідка, гинули в територіальних сутичках між собою. У такий спосіб вони полегшували йому виконання святого обов'язку. Списоподібний шрам на Василевому правому передпліччі, очевидно, через напружене биття молотком став полум'яно червоним.

Був цей шрам нагадуванням про його війну проти вовків?

Вовк – не єдина бестія в горах Бещадах, яка могла завдати таких ран. Тут були часи, коли

спалювали твою хату в тебе перед очима. Уночі, коли ти спав. Твої найближчі сусіди. І це тому, що ти тут народився, жив тут, обробляв своє поле й садив квіти на могилах своїх предків, однак був українцем, а не поляком. У такі ночі мати могла загинути від балки у вогні, а її син від удару сокири сусіда дознати рани на руці, яка йому все життя нагадуватиме про те, що на цьому світі ніде немає безпечного місця.

Василь знову вмонтував колесо на обід, однак і тепер, під час напруженої роботи з величезною ручною помпою, він не потребував допомоги. Коли бочина нашої шини під тиском, що повільно наростав, із тріскотом підскочила в заглибину обода, рудий кіт перестав муркотіти й тертися нам об ноги й кинувся навтіки.

Бойкові Василеві Борсуку було шістнадцять років, коли його мати відмовилася коритися наказу польської влади про примусове переселення. Вона зі своїм позашлюбним сином у хижці одного

лісоруба, що виїхав до Америки, пережила біду та злидні в роки війни, знесла нищівну лють німців, розбої мародерських військ, витримала жорстокі бої між українськими партизанами та підрозділами комуністичної Польщі. Вона вірила, що й це зможе пережити. Вона протривала живою у своїй непокорі лише три дні.

Василева кровоточива рука була вся у глині, коли після відходу вбивць-підпалювачів він виповз зі свого сховку на узліссі та прирачував до руїни хати, що вже дотлівала. Він знайшов матір у підвалі, страшно обгорілу, з обпаленим волоссям і глибокою раною на голові. Він притягнув її в ліс і пробув там із нею два дні та дві ночі без води і їжі, зі страху перед тими земляками, яких він уважав був за християн. За цей час його мати не промовила ні слова, очей вона також не розплющила. На третій день жагуча спрага погнала його до струмка. Коли він повернувся, промочивши сорочку водою, щоб так утамувати й материну спрагу, у западині, зарослій густими чагарниками ожини, де лежала схована мати, він побачив вовків.

Василеві було шістнадцять років. Йому знадобилося всього три дні, аби зрозуміти, що зло може мати як лице бестії, так і лице сусіда, з яким ти разом стеріг вівці. У роки війни, коли він був іще дитиною, вовки призвичаїлися були з'їдати застрелених, убитих і втікачів, загиблих у лісах, немов мертвечину, яку легко вистежити. І скоро вовк уже не відрізняв слабких, поранених і мертвих – хто був безпомічним, ставав здобиччю. Тё, що Василь із сорочкою в руці, з якої скапувало, застав у западині, назавжди залишилося в ньому похованим. Його мати стала здобиччю вовків. Він учився виживати вигнанцем.

Понад два роки він жив у земляному бункері – сам собі викопав на горі Тарниці. Живився із купин картоплі й буряків зі зруйнованих садіб, їв плоди з полишених фруктових садів, ловив у сільця малу дичину і птахів, мріяв убивати вовків. Так, як лось утікав від вовка, що боявся води, у річки й озера і стоїчно перечікував там, поки його переслідувач на березі здавався, так і він уникав людей. Один дезертир, що, як тоді багато інших, ховався

в лісах і маскувався побіля Волосатого як будник, знайшов Василя одного червневого дня в гарячці, неспроможного втікати, цілком знесиленого. Він узяв його до себе, виходив, а згодом мав його собі до помічі.

Це гірське пасовище тут, сказав Василь, залишив йому той будник, який усе життя волів залишатися на долині. Хату і хлів тридцять років тому він побудував сам, без чужих рук.

Був пізній пополудень. Вітер дужчав. На гірському хребті на заході купчилися блідо-фіолетові хмари. Василь нахилився до рудого kota, який після своєї втечі знову повернувся і тепер за першого ж дотику ліг на спину, щоби його гладили. Гуцульський кінь був навантажений для спуску, колесо цього разу прив'язали до в'ючного сідла.

Збитися із дороги назад до нашого авто ми не мали б, однак чи ми були спроможні самі вмонтувати полагожене колесо? Василь був переконаний, що зможемо. Ми не мали гаяти ні хвилини. Був – жовтень. Ніч наставала швидко. Погода могла різко змінитися. Коня на долині

нам потрібно було лише ледь ляснути долонею, додому він сам знайде дорогу.

Подякувавши, ми не знали, якими словами по-прощатися, тож повторили українське вітання, Василеві перші слова до нас вранці: *«Слава Ісусу Христу!»*

Наш господар, помічник, друг усміхнувся і промовив слова, якими ми сьогодні вранці мали відповісти на його благословенне вітання: *«Слава на віки віків!»*

Можливо, цього пізнього осіннього дня аж до настання ночі всі святі й ангели-охоронці Карпат справді були з нами. Гуцульський кінь ніс наше колесо так, наче ніколи нічого до того не ніс. Зупиняючись, щоби на ходу поскубати на трав'яних килимках лісової конюшини, одразу йшов далі. Дорога здалася нам набагато коротшою і легшою, ніж уранці, і час від часу відкривала далекі панорами над пасмами пагорбів, розташованих одні за одними, у всіх відтінках блакитного.

Наш автомобіль стояв сторчма на лісовій дорозі, як ми його й залишили, лише бокові вікна були забруднені, наче язика лизали скло. Кінь справився назад у дорогу, щойно ми звільнили його від вантажу, і почимчикував собі додому, не чекаючи на ляскіт. Сам монтаж колеса був простим управлінням, ми навіть не забруднили рук. У багажнику, де після дорожньої поломки ми даремно шукали запасного колеса, знайшли натомість невикористані робочі рукавиці. Сама ніч настала раніше, ніж ми очікували. У той час як пагорби все ще жевріли червоним у вечірньому світлі, нашу повільну їзду через лісисті долини супроводжували вже глибокі сутінки, які небавом перетворилися на безмісячну пітьму. Окрім однієї сови, яка в конусі світла наших фар спурхнула із сухого стовбура на узбіччі дороги й упритул над нами знову шаснула в темряву, ми не зустрічали дорогою ні тварин, ні людей.

Діставшись нарешті після трьох годин їзди нашого лісового пансіонату, ми заледве могли впізнати його. Біля яскраво освітленого головного будинку стояли в ряд позашляховики

найрізноманітніших розмірів, перед кожною рубленою хатою жевріли вуличні ліхтарі, в одній великій жаровні на вимощеному майданчику перед будиночками звивалися останні язики полум'я догорілої ватри. Чулося гудіння дизельного генератора й акордеон. Був вечір п'ятниці. Вікенд-пожвавлення.

Гості, зібрані за великим столом, на якому горіли свічки, уже повечеряли й перетворилися на веселе гамірне товариство, з пивом і горілкою. І зазнати перетворення за цим столом мав також мисливець на вовків Василь Борсук.

Якими ж слідами ми так довго мандрували, привітно запитав батько Кінгі, він був головний у цьому товаристві, жінки уже переживали. Мама Кінгі подала нам лише лікоть для вітання, вона саме поклала наші форелі в жир для смаження.

Томаш, господар дому, кремезний чоловік віком за п'ятдесят, у зеленому мисливському одязі, волосся і густа борода – коротко стрижені, представив нам товариство за столом – старшу подружню пару з Любліна, учителів; радіотехніка із

Пшемисля; дружину відомого варшавського актора, вона цього разу приїхала, на жаль, без чоловіка, однак зі своєю чарівною дочкою; важливого директора з Радома з його... з його молодого нареченою. Усі до одного, також і пан із Радома, дорогі постійні гості.

Томаш, його жінки, його гості за столом, вони всі знали нашого мисливця на вовків. Якось Томаш і Кінга були навіть у його будинку, розташованому на межі лісу. Нашу історію слухачі сприйняли уважно, у деяких місцях, однак, навдивовижу весело. Кінга першою в кінці нашої розповіді взяла слово.

Вона знала Василя, відколи навчилася говорити. Для контрабандистів вовчих шкур, суворо забороненого торгового товару, який надходив із України та Росії, Василь був постійним покупцем-замовником, це знав кожен у цій місцевості. Можна було нав'язати йому престарезні роз'їдені міллю мисливські трофеї, знайдені десь на горищі. Але щоби сам убив вовка, застрелив, зловив у пастку? У Василя навіть не було зброї. Він також не мав

пасток. Мав тільки вівці. Василь за все своє життя іще жодного разу не стріляв у звіра. Уже не кажучи про вовка.

«Бідний старий бойко там угорі, – сказав Томаш, – він і його полювання на вовків-привидів... Однак, так, звісно, можна було зрозуміти, що він утік у світ примар, після всього, що йому та його народу було заподіяно. Поляки, *ми, поляки*, у цих горах коїли супроти українців ганебні вчинки, що взивали до неба. Ці гонитви за людьми, ці примусові переселення і знищення цілих сіл, навіть церкви були зрівняні із землею, і врешті набожна селянська земля перетворилася на пустище, де вовки трапезували непохованими мерцями».

Ганебні вчинки? Поляки коїли супроти українців ганебні вчинки? Навпаки! Було якраз навпаки!

Поважний директор із Радома неввічливо гучно перебив господаря дому: «Томаш, певно, ніколи ще не чув про жорстокі розправи на Волині? Про масову різанину, яку українці влаштували супроти цивільного населення польських сіл. Там жінок і дітей прибивали цвяхами до дверей хліва, а татів на

очах синів торцювальними пилками заживо розрізали на шматки!»

«Василь! – Томаш раптом став не менш різким, аніж поважний директор із Радома, – Василь напевне нікого не розпилював і не прибивав цвяхами до дверей хліва. Він лише втратив довіру до жорстокості людського світу. Чого старий бойко не збагнув, то це того, що в найгірші роки свого життя він був би знайшов серед вовків, можливо, своїх єдиних друзів».

У незручній мовчанці, яка запала після гарячих висловлювань, із нічної темряви раптом долинуло протяжне виття. Томаш глянув на нас: не бійтеся, то не вовк. То собака Терези, учительки природознавства, яка майже кожні вихідні проводила тут. Тереза сьогодні, як це часто вона робила, одразу після вечері пішла у свій будиночок, щоби там із пляшкою ротвайну грати на акордеоні. І під сумні Терезині пісні пес починав іноді вити.

Томаш усміхався. Ми всміхалися. І навіть поважний директор із Радома знову вдоволено всміхався.

II Святий

Слідство проти героїзму

Сільська місцевість довкола Махови стояла пустою. Жодного будинку. Жодного дерева. Одна дорога, Е 22, вона вела із Кракова через Тарнув, Жешув і Пшемисьль в Україну. Одна дорога в Галичину. Автобус, у який Ельфріде Куял після втомливих розпитувань заледве сіла в Тарнуві, зробив лише невелику зупинку. Водій указав жінці вийти тут. Махова, сказав він. Однак селища взагалі не було видно. Вечоріло. Було холодно.

Одного листопадового дня, багато років після цієї першої поїздки в Махову, Ельфріде Куял також згадувала про жалюгідний автобус, про пасажирів, мови яких вона не розуміла, і про страх проїхати своє і без того непевне місце призначення. Вона шукала могилу свого брата. Однак тепер, за столом вітальні на шостому поверсі муніципального

будинку на околиці Відня, тодішня галицька сільська місцевість утратила для неї свою загрозливість. Ельфріде Куял почала обставляти порожню поверхню своєї пам'яті: стояла кілька хвилин, як нежива, на дорозі Е 22. Розгублена. Тоді вона зібралася на дусі й із валізою в лівій руці піднялася стрімчастим схилом обіч дороги. Рідкий березовий ліс. А потім, урешті-решт, могильні плити і хрести. Кладовище. Блукаючи між могилами, вона намагалася орієнтуватися по ескізу, на якому були позначені більші місцевості південної Польщі, а також Махова й місце розташування могили.

Ельфріде Куял підвелася саме з-за столу у вітальні і проходила між меблями, як тоді між хрестами. Вона була знову в Галичині.

Оттіле! Оттіле! Твоя Ельфрідке – тут. Де ти?!

Ельфріде Куял поринула в ніжний монотонний спів. Ми знімали шкірку з мандаринів, які вона поставила перед нами в кошику. Сімдесятилітня повернулася до свого старого тону. Почула курей і робочий гул, пішла за ним услід. Селянська садиба. Тоді один чоловік повів її до дерев'яної церкви,

оточеної березами. На стук з'явився молодий чоловік у спортивному, капелан. Він подав їй суп на стіл і покликав священника. Священник Ойгеніуш Шидловскі оглянув ескіз і повів її між могилами до одного зарослого підвищення без каменю і без імені: тут лежить єдиний солдат вермахту, похований на кладовищі Махови. «Мій Боже, так, – Ельфріде Куял, зітхаючи, сіла знову за стіл, – так я знайшла Оттову могилу».

Отто Шімеке, народжений 5 травня 1925 року у Відні, солдат восьмої роти гренадерського полку 1083 фольксгренадерської 544 дивізії 1944 року страчений розстрільною командою німецького вермахту.

«У кримінальній справі проти вашого сина, гренадера Отто Шімека, через дезертирство, – повідомила матері польовою поштою уповноважена установа, – вирок військово-польового трибуналу від 28 жовтня 1944 року підтверджено 7 листопада 1944 року і 14 листопада 1944 року виконано

на фронті. Офіційне свідоцтво про смерть передано інформаційній установі вермахту Заальфельда. Некрологи й повідомлення про смерть у газетах заборонені. Останній лист знаходиться у А. Б. (Підпис нечитабельний) інспектор військового судочинства».

Хто сьогодні приїде до Махови (Ельфріде Куял була там сорок чи сорок один раз), то знайде на місцевому кладовищі масивний надгробний камінь, прикрашений австрійським і польським прапорами, перед ним – завше свіжі квіти, воскові сліди від безлічі свічок і залишені листи із просьбами, у яких прочани благають *святого Отто* заступатися за них перед могутніми небесами. На вході кладовища велика дошка для оголошень вказує на мученицьку смерть австрійського солдата. І надгробний напис – викарбуваний на всі часи: «Отто Шіmek був страчений вермахтом, бо відмовлявся стріляти в польське населення». У листі польової пошти про це не було жодного слова.

Шіmekова могила для тисячі пілігримів упродовж десятиліть – місце паломництва, якому вже

політичні події в комуністичній Польщі забезпечували надзвичайний наплив людю. Так у вересні 1982 року єпископ Пшемисля Токарчук, запеклий ворог правлячого генерала Ярузельського, у Ченстохові виголосив у проповіді опір і навів приклад Отто Шімека: «Брати й сестри! Отто Шіmek чинив опір. Він був страчений і похований. І сьогодні він для все більшої кількості людей – герой, який заплатив найвищу ціну, щоби залишитися вірним своєму сумлінню... Однак ми маємо також польських Шіmekів. Шімеки 1956 року... Шімеки Гданська 1970-го. І ми маємо Шіmekів сьогодні. Їх також ми будемо колись ушановувати і звеличувати як тих, які врятували свою особисту честь і честь нації».

300 000 польських паломників, які зібралися довкола монастиря Ясної Гори в Ченстохові, слухали єпископа. Образи із зображенням солдата вермахту поширювалися в Польщі впродовж десятиліть. Священник Ойгеніуш Шидловскі віддавна збирав у Махові свідчення чудес і вислуханих прохань біля могили молодого австрійця для його канонізації: «Ми просимо всіх, хто за заступництвом

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.